

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การเปิดรับธรรมะในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้เปิดรับธรรมะจำนวน 600 คน แบ่งเป็นผู้ที่ไปวัดจำนวน 200 คน และบุคคลทั่วไป 400 คน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

การวิจัย เรื่อง การเปิดรับธรรมะในยุคโลกาภิวัตน์ มีวัตถุประสงค์คือ

1. เพื่อศึกษา การเปิดรับธรรมะ ด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะของผู้เปิดรับธรรมะประเภทไกลและใกล้ศาสนา
2. เพื่อศึกษา การเปิดรับธรรมะ ด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะของผู้เปิดรับธรรมะที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน
3. เพื่อศึกษา ความต้องการด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะของผู้เปิดรับธรรมะประเภทไกลและใกล้ศาสนา
4. เพื่อศึกษา ความต้องการด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะของผู้เปิดรับธรรมะที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน
5. เพื่อศึกษา ผลของการเปิดรับธรรมะของผู้เปิดรับธรรมะประเภทไกล และใกล้ศาสนา
6. เพื่อศึกษา ผลของการเปิดรับธรรมะของผู้เปิดรับธรรมะที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน

สรุปผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไป

จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 600 คน เป็นเพศชาย 210 คน เป็นเพศหญิง 390 คน ซึ่งเพศหญิงมีจำนวนมากกว่าเพศชาย กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี มีมากที่สุด ส่วนใหญ่มีสถานภาพโสด และมีการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด ด้านอาชีพของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คือ รับราชการ เกือบครึ่งหนึ่งมีรายได้ต่อเดือน 10,001 - 20,000 บาท

เมื่อแยกกลุ่มตัวอย่างออกเป็นกลุ่มบุคคลทั่วไป 1 กลุ่ม จำนวน 400 คน และกลุ่มผู้ไปวัด 4 กลุ่ม จำนวน 200 คน ได้แก่ กลุ่มที่ไปวัดชลประทานรังสฤษฎ์ 50 คน วัดบวรนิเวศวิหาร 50 คน วัดพระธรรมกาย 50 คน และวัดสวนแก้ว 50 คน พอสรุปได้ว่า ทุกกลุ่มมีเพศหญิงมากกว่าเพศชาย กลุ่มตัวอย่างจากวัดบวรนิเวศวิหารมีอายุต่ำกว่า 31 ปี น้อยที่สุด

และผู้ที่มียาอายุมากกว่า 60 ปี มากที่สุด ขณะที่กลุ่มตัวอย่างจากวัดพระธรรมกาย และกลุ่มทั่วไป ไม่มีผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 ปี แต่กลุ่มทั่วไป จะมีกลุ่มอายุต่ำกว่า 31 ปี มากที่สุดเฉลี่ยร้อยละ 46.75

ทุกกลุ่มมีผู้ที่มีสถานภาพโสดเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นกลุ่มตัวอย่างจากวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ที่มีกลุ่มแต่งงานแล้วมากที่สุดเฉลี่ยร้อยละ 48.0 ส่วนกลุ่มตัวอย่าง จากวัดพระธรรมกาย ไม่มีผู้ที่แยกกันอยู่ หม้าย และหย่าร้าง

ทุกกลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาปริญญาตรีเป็นส่วนใหญ่ โดยกลุ่มตัวอย่างจากวัดพระธรรมกาย ผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีน้อยที่สุดเฉลี่ยร้อยละ 14.0 กลุ่มตัวอย่างจากวัดสวนแก้ว มีผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมากที่สุดเฉลี่ยร้อยละ 24.0

กลุ่มทั่วไป กลุ่มตัวอย่างจากวัดบวรนิเวศวิหาร และกลุ่มตัวอย่างจากวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ส่วนใหญ่มีอาชีพรับราชการ ทุกกลุ่มตัวอย่างมีรายได้ ที่จำนวนระหว่าง 10,001 - 20,000 บาท ยกเว้นกลุ่มตัวอย่างจากวัดบวรนิเวศวิหาร มีรายได้ต่ำกว่า 5,001 บาทเป็นส่วนใหญ่

กลุ่มตัวอย่างจากวัดพระธรรมกายไม่มีผู้รับธรรมะประเภทโกลศาสนา กลุ่มตัวอย่างจากวัดบวรนิเวศวิหาร มีผู้โกลศาสนาเฉลี่ยร้อยละ 2.0 ส่วนกลุ่มตัวอย่างจากวัดชลประทานรังสฤษฎ์ และวัดสวนแก้ว มีกลุ่มโกลศาสนาใกล้เคียงกันเฉลี่ยร้อยละ 30.0 และ 26.0 ตามลำดับ และกลุ่มทั่วไปมีกลุ่มโกลศาสนามากกว่าครึ่งเฉลี่ยร้อยละ 59

กลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่ม มีผู้เปิดรับธรรมะประเภทโกลศาสนามีน้อยกว่าผู้ที่โกลศาสนา คือ ผู้โกลศาสนามีน้อยร้อยละ 44.4 และผู้โกลศาสนามีน้อยร้อยละ 55.6 ประเภทโกลศาสนา เป็นเพศชายน้อยกว่าเพศหญิง คือ เพศชายร้อยละ 36.2 เพศหญิงร้อยละ 63.8 และประเภทโกลศาสนาก็เป็นเพศชายน้อยกว่าเพศหญิง คือ เพศชายร้อยละ 34.0 และเพศหญิงร้อยละ 66.0

การเปิดรับธรรมะ ความต้องการในการเปิดรับธรรมะ และผลของการเปิดรับธรรมะ

กลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่ม มีการเปิดรับธรรมะ และต้องการเปิดรับธรรมะด้วยวิธีการฟังวิทยุมากที่สุด ส่วนการเปิดรับธรรมะด้านสื่อ ส่วนใหญ่เปิดรับธรรมะจากหนังสือ มีความต้องการในการเปิดรับสื่อโทรทัศน์มากที่สุดในด้านของเนื้อหา ทั้งการเปิดรับและความต้องการ คือ เรื่องกรรมดีกรรมชั่ว ผลจากการเปิดรับธรรมะ กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้นเป็นส่วนใหญ่ และมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา รวมทั้งมีการปฏิบัติตนด้วยการสวดมนต์มากที่สุด

ผู้เปิดรับธรรมะประเภทโกลและโกลศาสนา เปิดรับธรรมะและต้องการเปิดรับธรรมะด้วยการฟัง ผู้เปิดรับธรรมะประเภทโกลศาสนาเปิดรับธรรมะจากสื่อโทรทัศน์ และต้องการเปิด

รับธรรมะจากพระภิกษุ ส่วนผู้เปิดรับธรรมะประเภทโกลศาสตร์ เปิดรับธรรมะจากหนังสือธรรมะ และต้องการเปิดรับธรรมะจากโทรทัศน์

ทั้งผู้รับประเภทโกลและโกลศาสตร์เปิดรับธรรมะและต้องการเปิดรับธรรมะเรื่องกรรมดีกรรมชั่วมากที่สุด ทั้งยังมีความเข้าใจในหลักธรรมมากขึ้นทั้ง 2 กลุ่ม ในเรื่องทัศนคติ กลุ่มโกลและโกลศาสตร์มีความรู้สึกที่ดีและศรัทธาต่อพุทธศาสนาใกล้เคียงกัน ส่วนด้านการปฏิบัติ กลุ่มโกลศาสตร์ปฏิบัติโดยการถือศีล 5 ส่วนกลุ่มโกลศาสตร์ปฏิบัติโดยการสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน

การทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานที่ 1 ผู้เปิดรับธรรมะประเภทโกลและโกลศาสตร์เปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะแตกต่างกัน

ผู้เปิดรับธรรมะประเภทโกลศาสตร์ เปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหา น้อยกว่าผู้เปิดรับธรรมะประเภทโกลศาสตร์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1

สมมติฐานที่ 2 ผู้เปิดรับธรรมะที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน เปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะแตกต่างกัน

การเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาของผู้เปิดรับธรรมะที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน เพศ, สถานภาพสมรส รายได้ ไม่มีความแตกต่างกัน ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2

ส่วนในกลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี มีการเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ น้อยกว่าทุกกลุ่มอายุ ขณะที่กลุ่มอายุ 31 - 40 ปี มีการเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบน้อยกว่ากลุ่มอายุ 51 - 60 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี มีการเปิดรับธรรมะด้านสื่อน้อยกว่ากลุ่มอายุ 31 - 40 ปี อายุ 51 - 60 ปี และอายุมากกว่า 60 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กลุ่มที่มีอายุมากกว่า 60 ปี เปิดรับธรรมะด้านเนื้อหา น้อยกว่ากลุ่มอายุ 31 - 40 ปี และอายุ 51 - 60 ปี ส่วนกลุ่มอายุ 41 - 50 ปี มีการเปิดรับธรรมะด้านเนื้อหา น้อยกว่ากลุ่มอายุ 51 - 60 ปี และกลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี มีการเปิดรับธรรมะด้านเนื้อหา น้อยกว่ากลุ่มอายุ 31 - 40 ปี และ 51 - 60 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2

ด้านการศึกษาที่มีระดับต่างกัน ไม่มีความแตกต่างกัน ในการเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ และด้านสื่อ ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2

ส่วนด้านเนื้อหานั้นผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีจะเปิดรับมากกว่าผู้ที่มีการศึกษต่ำกว่าปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2

ด้านอาชีพ กลุ่มนักธุรกิจมีการเปิดรับธรรมชาติด้านวิธีการหรือรูปแบบด้านสื่อและเนื้อหา มากกว่าทุกกลุ่มอาชีพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2

สมมติฐานที่ 3 ผู้เปิดรับธรรมชาติประเภทไกลและใกล้ศาสนาต้องการการเปิดรับธรรมชาติด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมชาติแตกต่างกัน

ผู้รับธรรมชาติประเภทไกลศาสนา มีความต้องการด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมชาติน้อยกว่าผู้เปิดรับธรรมชาติด้านศาสนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 3

สมมติฐานที่ 4 ผู้เปิดรับธรรมชาติที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน ต้องการการเปิดรับธรรมชาติด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมชาติแตกต่างกัน

เพศชายและหญิง อายุ สถานภาพสมรส ไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องของความต้องการการเปิดรับธรรมชาติด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมชาติไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 4

ด้านการศึกษา นั้น ผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรีต้องการด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมชาติน้อยกว่า กลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 4

ผู้ที่มียาได้ต่ำกว่า 5,001 บาทมีความต้องการในการเปิดรับธรรมชาติด้านวิธีการหรือรูปแบบน้อยกว่ากลุ่มที่มีรายได้ 5,001 - 10,000 บาท และ 10,001 - 20,000 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ในด้านสื่อ นั้นผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,001 บาท มีความต้องการในการเปิดรับธรรมชาติด้านสื่อ น้อยกว่ากลุ่มที่มีรายได้ 10,001 - 20,000 บาท และ 20,001 - 30,000 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ขณะเดียวกันกลุ่มที่มีรายได้ 5,001 - 10,000 บาท ก็มีความต้องการในการเปิดรับธรรมชาติด้านสื่อ น้อยกว่ากลุ่มที่มีรายได้ 20,001 - 30,000 บาท เป็นไปตามสมมติฐานที่ 4

ส่วนด้านเนื้อหา รายได้ที่แตกต่างกันไม่มีความแตกต่างกันในการเปิดรับด้านเนื้อหา ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 4

กลุ่มนักธุรกิจจะมีความต้องการด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมชาติมากกว่าทุกกลุ่มอาชีพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 4

สมมติฐานที่ 5 ผู้เปิดรับธรรมชาติประเภทไกลและใกล้ศาสนามีผลของการเปิดรับธรรมชาติแตกต่างกัน

ผู้เปิดรับธรรมชาติประเภทไกลศาสนามีผลการเปิดรับธรรมชาติด้านความรู้ ทักษะคิด ด้านการปฏิบัติ น้อยกว่าผู้ที่เปิดรับธรรมชาติประเภทใกล้ศาสนา เป็นไปตามสมมติฐานที่ 5

สมมติฐานที่ 6 ผู้เปิดรับธรรมชาติที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน มีผลของการเปิดรับธรรมชาติแตกต่างกัน

เพศ การศึกษา รายได้ ไม่มีความแตกต่างกัน ในเรื่องผลของการเปิดรับธรรมชาติด้านความรู้ ทักษะคิด และการปฏิบัติ ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 6

ด้านความรู้ กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี และ 31 - 40 ปี มีผลการเปิดรับธรรมชาติด้านความรู้น้อยกว่ากลุ่มอายุ 41 - 50 ปี อายุ 51 - 60 ปี และอายุมากกว่า 60 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ด้านทักษะคิด กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี และ 41 - 50 ปี มีผลการเปิดรับธรรมชาติด้านทักษะคิดน้อยกว่ากลุ่มอายุ 31 - 40 ปี อายุ 51 - 60 ปี และอายุมากกว่า 60 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ด้านการปฏิบัติ กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี มีผลการเปิดรับธรรมชาติด้านการปฏิบัติ น้อยกว่ากลุ่มอายุ 31 - 40 ปี อายุ 51 - 60 ปี และอายุมากกว่า 60 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนกลุ่มอายุ 41 - 50 ปี มีผลการเปิดรับธรรมชาติด้านการปฏิบัติ น้อยกว่ากลุ่มอายุ 51 - 60 ปี และกลุ่มอายุ 51 - 60 ปี มีผลการเปิดรับธรรมชาติด้านการปฏิบัติ น้อยกว่ากลุ่มอายุ 31 - 40 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 6

ในเรื่องของสถานภาพสมรสที่แตกต่างกัน ไม่มีความแตกต่างกัน ในเรื่องของผลการเปิดรับธรรมชาติด้านทักษะคิด และการปฏิบัติ ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 6

ผู้ที่เป็นโสด จะมีผลการเปิดรับธรรมชาติด้านความรู้ น้อยกว่าผู้ที่แยกกันอยู่ หม้าย และหย่าร้าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 6

ด้านความรู้ พนักงานรัฐวิสาหกิจมีผลการเปิดรับธรรมชาติด้านความรู้ น้อยกว่าอาชีพรับราชการ นักธุรกิจ ค้าขาย แม่บ้านพ่อบ้าน และพนักงานบริษัทร้านค้ามีผลการเปิดรับธรรมชาติด้านความรู้ น้อยกว่านักธุรกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ด้านทักษะคิด ไม่มีความแตกต่างกันเกี่ยวกับผลการเปิดรับธรรมชาติด้านทักษะคิดในทุกอาชีพ

ด้านการปฏิบัติ นักธุรกิจมีผลการเปิดรับธรรมชาติด้านการปฏิบัติมากกว่าทุกอาชีพ และอาชีพค้าขายมีผลการเปิดรับธรรมชาติด้านการปฏิบัติ น้อยกว่าอาชีพรับราชการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 6

อภิปรายผล

ผู้เผยแพร่ธรรมะเลือกใช้สื่อที่ใกล้เคียงกับผู้เปิดรับธรรมะ คือ เทปธรรมะ หนังสือ และการบรรยายธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นสื่อที่สามารถจัดหาได้ (Availability) มีความสอดคล้อง (Consistency) และเปิดรับได้สะดวก (Convenience) ทั้งยังคุ้นเคยโดยการเปิดรับอยู่เป็นประจำตามความเคยชิน (Accustomedness) (Askin, อ้างถึงในสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2534)

จากการสังเกตขณะเก็บข้อมูลตามวัดต่าง ๆ เป็นช่วงที่กำลังมีการเทศน์สอน วัดบวรนิเวศวิหาร และวัดพระธรรมกาย มีผู้ไกลศานาน้อยมาก เนื่องจากผู้ที่ไปวัดทั้ง 2 แห่งนั้น มีความตั้งใจเข้าไปศึกษาหาความรู้ และปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง ต่างจากวัดสวนแก้ว และวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ซึ่งมีกลุ่มไกล และไกลศานาพอ ๆ กัน เป็นการเปิดกว้างแก่บุคคลทั่วไปหลากหลายรูปแบบ ดังเช่น วัดทั่วไปในพุทธศาสนา

ในขณะที่กลุ่มทั่วไปก็ยังคงมีกลุ่มไกลศานามากกว่ากลุ่มไกลศานา อันอาจเกิดจากสภาพสังคม และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป และปัญหาต่าง ๆ ในการเผยแพร่ธรรมะ

สาเหตุหนึ่งคือ วิกฤตศรัทธาที่เกิดขึ้นประกอบกับหลักการวิธีการในการเทศน์สอนที่ไม่เอื้อต่อการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนที่มีการเทศน์สอนอยู่ในขั้นที่นางสนใจก็มีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการ และเปิดกว้างแก่ประชาชนทั่วไป เหมือนกับแพทย์ที่มีจำนวนไม่พอเหมาะกับผู้ป่วย ผู้ที่มีความรู้ในหลักธรรมแต่เป็นฆราวาสก็ทริบบทบาทสำคัญมากขึ้นในการทำหน้าที่เป็นผู้เผยแพร่ศาสนา ซึ่งกำลังได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ

จากการสัมภาษณ์ พระภิกษุวิริยคุณ (ทัตตะชีโวภิกขุ) กล่าวว่า ปัจจุบันคนในสังคมไทย และสังคมโลก “หิวธรรมะ” แต่ไม่ทราบจะหาจากที่ไหน สอดคล้องกันในแง่ที่ว่า ผู้ที่สนใจใคร่รู้ และอยากที่จะปฏิบัติตนไปสู่ทางที่ชอบที่ควร และต้องการที่จะแสวงหาความรู้ในหลักธรรมะ ยังมีอยู่มากเมื่อจุดที่ควรจะทำหน้าที่ในการเผยแพร่คือ วัดยังไม่สามารถดึงดูดใจให้ไปศึกษาได้ จึงต้องแสวงหาจากจุดอื่น หรือสื่ออื่น ๆ ก็คือ จากหนังสือธรรมะสื่อบุคคล และสื่อมวลชน เป็นต้น เป็นข้อที่ต้องหาทางออกต่อไปว่า ทำอย่างไรวัดหรือแหล่งของข้อมูลหลักธรรมคำสอนจะดึงดูดความสนใจให้คนเข้าไปศึกษาและนำมาปฏิบัติได้ นอกจากด้านพิธีกรรมเพียงอย่างเดียว จนกล่าวกันว่า หากจะเข้าวัดก็คือ ตอนที่ยืนดูแข่งตะกอนเท่านั้น

จากกลุ่มตัวอย่าง เมื่อแบ่งวิเคราะห์ได้ 5 กลุ่ม คือ วัดสวนแก้ว วัดพระธรรมกาย วัดชลประทานรังสฤษฎ์ วัดบวรนิเวศวิหาร และกลุ่มทั่วไป พบว่า ทุกกลุ่มมีเพศหญิง มากกว่าเพศชาย ซึ่งมักพบได้โดยทั่วไป แสดงว่าเพศหญิงมีความสนใจ ใฝ่รู้ ในหลักธรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนามากกว่า เพศชาย อาจเป็นเพราะการที่จะเข้าไปศึกษาธรรมะนั้น ต้องการความสงบเรียบร้อย ละเอียดย่อนประณีต ซึ่งสิ่งเหล่านี้เพศหญิงมีมากกว่าเพศชายอันอาจเกิดจากการปลูกฝังให้หญิงไทยปฏิบัติตนดังกล่าวก็เป็นได้

ผู้เผยแพร่ธรรมะเลือกใช้สื่อที่ใกล้เคียงกับผู้เปิดรับธรรมะ คือ เทปธรรมะ หนังสือ และการบรรยายธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นสื่อที่สามารถจัดหาได้ (Availability) มีความสอดคล้อง (Consistency) และเปิดรับได้สะดวก (Convenience) ทั้งยังคุ้นเคยโดยการเปิดรับอยู่เป็นประจำตามความเคยชิน (Accustomedness) (Askin, อ้างถึงในสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2534)

สำหรับสื่อสมัยใหม่นั้น พบว่า ยังมีการนำมาใช้น้อยมาก จากข้อจำกัดในเรื่องของทุนทรัพย์ ความนิยม และความรู้ในการผลิต และเปิดรับก็เป็นได้ ทั้งนี้ก็นับเป็นมิติใหม่ในวงการการเผยแพร่ศาสนา ที่มีการนำนวัตกรรมใหม่ คือ Internet และ CD ROM เข้ามาใช้โดยพระมหาสมพงษ์ มหาบุญญ วัตชลประทานรังษฤกษ์ ซึ่งคงต้องใช้เวลาพอสมควรในการที่จะนำนวัตกรรมใหม่นี้กระจายไปสู่ความนิยม แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในอนาคต

การทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานที่ 1 ผู้เปิดรับธรรมะประเภทไกลและใกล้ศาสนาเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะแตกต่างกัน

ผู้เปิดรับธรรมะประเภทไกลศาสนา เปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหา น้อยกว่าผู้เปิดรับธรรมะประเภทใกล้ศาสนา เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1

ผู้เปิดรับธรรมะประเภทไกลและใกล้ศาสนา เปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะแตกต่างกัน ซึ่งจากการวิจัย ปรากฏผลยอมรับสมมติฐาน โดยในรายละเอียดพบว่า ในด้านวิธีการเปิดรับธรรมะ ผู้เปิดรับธรรมะทั้ง 2 กลุ่ม เปิดรับธรรมะโดยการฟังวิทยุมากที่สุด สอดคล้องกับธรรมชาติในการเปิดรับข่าวสารโดยทั่วไปที่สื่อวิทยุ เป็นสื่อที่เปิดโอกาสให้สามารถเปิดรับเนื้อหาได้ทุกที่ทุกโอกาส และสามารถเปิดรับได้ทั้งโดยการตั้งใจและไม่ตั้งใจ เปิดรับ จึงเอื้อต่อการเปิดรับเนื้อหาประเภทต่าง ๆ ของผู้รับสาร รวมทั้งการเปิดรับเนื้อหาประเภทธรรมะ

ในด้านสื่อที่เปิดรับ โดยรวมแล้ว หนังสือธรรมะ เป็นสื่อที่ผู้เปิดรับธรรมะทุกกลุ่มเปิดรับมากที่สุด ส่วนในรายละเอียดนั้น ผู้เปิดรับประเภทไกลศาสนาเปิดรับธรรมะจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด สอดคล้องกับหลักจิตวิทยาในการเปิดรับข่าวสารโดยทั่วไป สื่อโทรทัศน์ เป็นสื่อที่ผู้ชมประเภททั่วไปเปิดรับข่าวสารมากที่สุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรณี ผู่วรรณรักษ์ (2538) ที่พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารโดยทั่วไป ของสมาชิกชมรมพระพุทธศาสนาในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีการเปิดรับธรรมะจากสื่อโทรทัศน์มากกว่าสื่ออื่น เพียงแต่ยังมีการเปิดรับธรรมะในระดับที่ต่ำเท่านั้น

และจากผลการวิจัยที่พบว่าผู้ใกล้ศาสนาเปิดรับเนื้อหาธรรมะจากหนังสือธรรมะมากกว่าสื่ออื่น ก็สอดคล้องกับหลักจิตวิทยาในการเปิดรับข่าวสารของกลุ่มผู้รับสารประเภทที่เป็นกลุ่มเฉพาะ คือมีลักษณะร่วมที่เหมือนกัน (homogeneous group) ที่มีความสนใจร่วมกันโน้มไปในเรื่องธรรมะ จึงแสวงหาเนื้อหาที่เป็นธรรมะจากสื่อที่มีลักษณะเฉพาะมากกว่า ซึ่งสื่อประเภทนี้ การเข้าถึงยากกว่าสื่อทั่วไปอย่างสื่อโทรทัศน์ ซึ่งเป็นธรรมชาติทั่วไปทางการสื่อสาร

ในด้านเนื้อหาทางธรรมะ เนื้อหาส่วนใหญ่ที่ทุกกลุ่มเปิดรับคือเรื่อง “กรรมดีกรรมชั่ว” การที่เป็นเช่นนี้อาจสันนิษฐานได้ว่า เป็นแนวคิดทั่วไปทางศาสนาพุทธ และเนื่องจากความเป็นไปในสังคมในปัจจุบันมีสภาพชวนให้พุทธศาสนิกชนสงสัยได้ว่า “กรรมดีกรรมชั่ว” เป็นเรื่องที่มีจริงเป็นจริงอย่างที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้หรือไม่ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น

จำนวนมากเป็นผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าปริญญาตรี การศึกษาทางโลกที่สูง อาจเป็นที่มาของความคิดเชิงวิเคราะห์ในเรื่องนี้ ทำให้เกิดคำถามได้ว่า แนวคิดดังกล่าวเป็นเรื่องจริง หรือไม่มากนักเพียงไร

สมมติฐานที่ 2 ผู้เปิดรับธรรมะที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน เปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะแตกต่างกัน

การเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาของผู้เปิดรับธรรมะที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน เพศ, สถานภาพสมรส รายได้ ไม่มีความแตกต่างกัน ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2

ส่วนในกลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี มีการเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ น้อยกว่าทุกกลุ่มอายุ ขณะที่กลุ่มอายุ 31 - 40 ปี มีการเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบน้อยกว่ากลุ่มอายุ 51 - 60 ปี

กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี มีการเปิดรับธรรมะด้านสื่อน้อยกว่ากลุ่มอายุ 31 - 40 ปี อายุ 51 - 60 ปี และอายุมากกว่า 60 ปี

กลุ่มที่มีอายุมากกว่า 60 ปี เปิดรับธรรมะด้านเนื้อหาต่ำกว่ากลุ่มอายุ 31 - 40 ปี และอายุ 51 - 60 ปี ส่วนกลุ่มอายุ 41 - 50 ปี มีการเปิดรับธรรมะด้านเนื้อหาต่ำกว่ากลุ่มอายุ 51 - 60 ปี และกลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี มีการเปิดรับธรรมะด้านเนื้อหาต่ำกว่ากลุ่มอายุ 31 - 40 ปี และ 51 - 60 ปี เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2

ด้านการศึกษาที่มีระดับต่างกันไม่มีความแตกต่างกัน ในการเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ และด้านสื่อ ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2

ส่วนด้านเนื้อหานั้นผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีจะเปิดรับมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีเป็นไปตามสมมติฐานที่ 2

ด้านอาชีพ กลุ่มนักธุรกิจมีการเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบด้านสื่อและเนื้อหา มากกว่าทุกกลุ่มอาชีพเป็นไปตามสมมติฐานที่ 2

จากการวิจัยที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับอายุแตกต่างกัน มีวิธีการเปิดรับธรรมะ สื่อ ที่เปิดรับ และเนื้อหาธรรมะที่เปิดรับแตกต่างกัน โดยที่ผู้ที่มีอายุมากกว่า มีแนวโน้มเปิดรับธรรมะมากกว่า อาจสันนิษฐานได้ว่า แนวโน้มดังกล่าวมีลักษณะสอดคล้องกับธรรมชาติโดยทั่วไปของพุทธศาสนิกชนที่มักกล่าวว่า “คนแก่มักใกล้วัดหรือเข้าวัดมากกว่าคนหนุ่มสาว” ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการที่สังคมก่อนยุคโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่ย้อนหลังไปกว่า 50 ปี ที่มักมีวัดเป็นศูนย์กลางความรู้ความเชื่อ ศรัทธาและการปลอบประโลมใจตลอดจนการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรมะ ซึ่งสังคมในยุคต่อ ๆ มา มีกลไกอย่างอื่นช่วยแก้ปัญหา จึงมีการเปิดรับที่แตกต่างจากคนที่เติบโตมาในสมัยที่สถาบันทางศาสนาเป็นศูนย์กลางของสังคมก็อาจเป็นไปได้ นอกจากนี้จากการวิจัยยังพบว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรีเปิดรับเนื้อหาทางธรรมะน้อยกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งก็อาจตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่า ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าอาจมีศักยภาพในการเปิดรับเนื้อหาข่าวสารประเภทคุณภาพได้ดีกว่า เนื่อง

จากภูมิปัญญาที่สูงกว่า และอาจเนื่องมาจากมีอาชีพและรายได้ที่สูงกว่าทำให้มีเวลารว่างมากกว่า เอื้อต่อการเปิดรับธรรมะได้ดีกว่าผู้ที่มีศักยภาพต่ำกว่า และได้พบด้วยว่ากลุ่มนักธุรกิจเปิดรับธรรมะสูงกว่ากลุ่มอาชีพอื่น ซึ่งก็อาจเนื่องมาจากมีศักยภาพที่เอื้อต่อการเปิดรับธรรมะมากกว่ากลุ่มอาชีพอื่น ตามหลักเหตุผลทำนองเดียวกันกลุ่มการศึกษาปริญญาตรี และกลุ่มผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าเช่นกัน

สมมติฐานที่ 3 ผู้เปิดรับธรรมะประเภทไกลและใกล้ศาสนาต้องการการเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะ แตกต่างกัน

ผู้รับธรรมะประเภทไกลศาสนา มีความต้องการด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะน้อยกว่าผู้เปิดรับธรรมะด้านศาสนาเป็นไปตามสมมติฐานที่ 3

ในด้านความต้องการในรูปแบบ ของการนำเสนอเนื้อหาธรรมะของผู้เปิดรับธรรมะ ผู้เปิดรับทุกกลุ่ม ต้องการเปิดรับโดยวิธีการฟังและเป็นการฟังจากวิทยุ ซึ่งอาจเนื่องมาจากความทั่วถึงของสื่อ และความสะดวกหรือความง่ายในการเปิดรับ เนื่องจากสื่อวิทยุมีราคาถูก และสามารถเปิดรับได้ทุกที่เกือบทุกโอกาส เช่น ระหว่างเดินทางไปทำงาน ระหว่างทำงาน ระหว่างรับประทานอาหาร และก่อนนอน และอาจเป็นได้ว่า การสอนธรรมะโดยทั่วไป มักเป็นการสอนกันโดยการพูดที่มีรากฐานมาจากการเทศน์ของพระภิกษุสงฆ์ ส่วนในด้านความต้องการในสื่อ เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มผู้เปิดรับประเภทใกล้ศาสนากลับมีความต้องการในสื่อโทรทัศน์มากกว่าสื่ออื่น ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก ผู้เปิดรับข่าวสารกลุ่มนี้โดยปกติมักเปิดรับธรรมะจากสื่อเผยแพร่ศาสนาโดยตรง อันได้แก่ การฟังธรรม การปฏิบัติธรรม การอ่านหนังสือธรรมะ การฟังเทปธรรมะ อาจต้องการเปิดรับธรรมะในลักษณะอื่นก็เป็นได้ ส่วนเนื้อหาที่ต้องการเปิดรับก็ยังเป็นเนื้อหาเรื่อง “กรรมดีกรรมชั่ว” อีกเช่นกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการยืนยันอีกด้านหนึ่งว่ากลุ่มตัวอย่างมีความต้องการและได้มีการเปิดรับเนื้อหาในเรื่องนี้มากที่สุด

สมมติฐานที่ 4 ผู้เปิดรับธรรมะที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน ต้องการการเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะแตกต่างกัน

เพศชายและหญิง อายุ สถานภาพสมรส ไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องของความต้องการการเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 4

ด้านการศึกษา นั้น ผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ต้องการด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะน้อยกว่า กลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นไปตามสมมติฐานที่ 4

ผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,001 บาทมีความต้องการในการเปิดรับธรรมะด้านวิธีการหรือรูปแบบน้อยกว่ากลุ่มที่มีรายได้ 5,001 - 10,000 บาท และ 10,001 - 20,000 บาท

ในด้านสื่อนั้นผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,001 บาท มีความต้องการในการเปิดรับธรรมะด้านสื่อน้อยกว่ากลุ่มที่มีรายได้ 10,001 - 20,000 บาท และ 20,001 - 30,000 บาท ขณะเดียวกันกลุ่มที่มีรายได้ 5,001 - 10,000 บาท ก็มีความต้องการในการเปิดรับธรรมะด้านสื่อน้อยกว่ากลุ่มที่มีรายได้ 20,001 - 30,000 บาท เป็นไปตามสมมติฐานที่ 4

ส่วนด้านเนื้อหา รายได้ที่แตกต่างกันไม่มีความแตกต่างกันในการเปิดรับด้านเนื้อหา ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 4

กลุ่มนักธุรกิจจะมีความต้องการด้านวิธีการหรือรูปแบบ สื่อ และเนื้อหาธรรมะมากกว่าทุกกลุ่มอาชีพ เป็นไปตามสมมติฐานที่ 4

จากผลการวิจัยพบว่า เฉพาะระดับการศึกษาเท่านั้นที่มีความต้องการ ในวิธีการเปิดรับธรรมะมากน้อยแตกต่างกัน เช่นเดียวกับสมมติฐานที่ 2 อีกทั้งพบแนวโน้มทำนองเดียวกันในกลุ่มผู้มีอาชีพนักธุรกิจ ซึ่งเท่ากับเป็นการย้ำผลที่เกิดขึ้นว่า การเปิดรับจริงกับความต้องการมีความสอดคล้องกัน และสอดคล้องกับทฤษฎีทางการสื่อสารของ Schramm (1964) ที่ว่าผู้ที่มีการศึกษาดีจะหาประโยชน์จากสื่อต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ของตนให้มากขึ้น และจะอ่านหนังสือเป็นจำนวนมาก และผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีให้ความสนใจในการอ่านนิตยสารมาก และสนใจบทความหรือเรื่องราวเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง ปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ และวิชาการ โดยร้อยละ 90 ของผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีนิยมน่านิตยสาร ซึ่งนักธุรกิจเป็นบุคคลในกลุ่มนี้เช่นกัน

สมมติฐานที่ 5 ผู้เปิดรับธรรมะประเภทโกลและโกลศาสตร์ มีผลของการเปิดรับธรรมะแตกต่างกัน

ผู้เปิดรับธรรมะประเภทโกลศาสตร์มีผลการเปิดรับธรรมะด้านความรู้ ทักษะคิด ด้านการปฏิบัติน้อยกว่าผู้ที่เปิดรับธรรมะประเภทโกลศาสตร์ เป็นไปตามสมมติฐานที่ 5

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้เปิดรับประเภทโกลศาสตร์มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมน้อยกว่าผู้ที่โกลศาสตร์ ส่วนในด้านทัศนคติต่อศาสนา กลุ่มผู้ที่โกลศาสตร์ก็มีทัศนคติที่ดี และศรัทธาในศาสนาต่ำกว่ากลุ่มผู้ที่โกลศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการเปิดรับนวัตกรรม KAP เพียงแต่ในด้านปฏิบัติธรรมนั้น โดยรวม ๆ จากการวิจัยพบว่า พุทธศาสนิกชนทั้งโกลและโกลศาสตร์ มักปฏิบัติธรรมโดยการสวดมนต์มากกว่าอย่างอื่น แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มผู้โกลศาสตร์ปฏิบัติธรรมโดยการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักศีล 5 มากกว่าการสวดมนต์ ในขณะที่กลุ่มผู้โกลศาสตร์ปฏิบัติธรรมโดยการสวดมนต์มากกว่าอย่างอื่น สำหรับประเด็นนี้อาจตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่า “การสวดมนต์” เป็นการปฏิบัติที่มีลักษณะสม่ำเสมอ ส่วนการถือศีลมีลักษณะเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต ซึ่งไม่ต้องการการปฏิบัติที่สม่ำเสมอ ส่วนการถือศีลมีลักษณะเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต ซึ่งไม่ต้องการการปฏิบัติที่สม่ำเสมอซึ่งผู้โกลศาสตร์อาจทำได้ ในขณะที่การสวดมนต์ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สม่ำเสมอต้องอาศัยศรัทธาและความพยายามที่มากกว่า และนอกจากนี้ในการวิจัยครั้งนี้ยังได้ใช้ “การ

สวดมนต์" เป็นตัวแปรในการวัดความใกล้ชิดศาสนาอย่างหนึ่ง และเนื่องจากมีกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใกล้ศานามากกว่า จึงอาจเป็นที่มาของแนวโน้มของคำตอบในลักษณะดังกล่าวนี้ก็ได้

สมมติฐานที่ 6 ผู้เปิดรับธรรมะที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน มีผลของการเปิดรับธรรมะแตกต่างกัน

เพศ การศึกษา รายได้ ไม่มีความแตกต่างกัน ในเรื่องผลของการเปิดรับธรรมะด้านความรู้ ทศนคติ และการปฏิบัติ ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 6

ด้านความรู้ กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี และ 31 - 40 ปี มีผลการเปิดรับธรรมะด้านความรู้น้อยกว่ากลุ่มอายุ 41 - 50 ปี อายุ 51 - 60 ปี และอายุมากกว่า 60 ปี

ด้านทศนคติ กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี และ 41 - 50 ปี มีผลการเปิดรับธรรมะด้านทศนคติน้อยกว่ากลุ่มอายุ 31 - 40 ปี อายุ 51 - 60 ปี และอายุมากกว่า 60 ปี

ด้านการปฏิบัติ กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี มีผลการเปิดรับธรรมะด้านการปฏิบัติต่ำกว่ากลุ่มอายุ 31 - 40 ปี อายุ 51 - 60 ปี และอายุมากกว่า 60 ปี

ส่วนกลุ่มอายุ 41 - 50 ปี มีผลการเปิดรับธรรมะด้านการปฏิบัติต่ำกว่ากลุ่มอายุ 51 - 60 ปี และกลุ่มอายุ 51 - 60 ปี มีผลการเปิดรับธรรมะด้านการปฏิบัติต่ำกว่ากลุ่มอายุ 31 - 40 ปี เป็นไปตามสมมติฐานที่ 6

ในเรื่องของสถานภาพสมรสที่แตกต่างกัน ไม่มีความแตกต่างกัน ในเรื่องของผลการเปิดรับธรรมะด้านทศนคติ และการปฏิบัติ ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 6

ผู้ที่เป็นโสด จะมีผลการเปิดรับธรรมะด้านความรู้น้อยกว่าผู้ที่แยกกันอยู่ หม้าย และหย่าร้าง เป็นไปตามสมมติฐานที่ 6

ด้านความรู้ พนักงานรัฐวิสาหกิจมีผลการเปิดรับธรรมะด้านความรู้ น้อยกว่าอาชีพรับราชการ นักธุรกิจ ค้าขาย แม่บ้านพ่อบ้าน และพนักงานบริษัทร้านค้ามีผลการเปิดรับธรรมะด้านความรู้น้อยกว่านักธุรกิจ

ด้านทศนคติ ไม่มีความแตกต่างกันเกี่ยวกับผลการเปิดรับธรรมะด้านทศนคติในทุกอาชีพ

ด้านการปฏิบัติ นักธุรกิจมีผลการเปิดรับธรรมะด้านการปฏิบัติมากกว่าทุกอาชีพ และอาชีพค้าขายมีผลการเปิดรับธรรมะด้านการปฏิบัติต่ำกว่าอาชีพรับราชการ เป็นไปตามสมมติฐานที่ 6

จากการวิจัยพบว่า ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า มีความรู้ต่ำกว่าผู้ที่มีอายุสูงกว่า มีทศนคติที่ดีต่อศาสนาต่ำกว่าและมีการปฏิบัติด้านศาสนาต่ำกว่า ซึ่งอาจเนื่องมาจากเหตุผลเดียวกันกับในสมมติฐานข้อ 2 นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นโสดมีการเปิดรับความรู้ด้านธรรมะน้อยกว่าผู้ที่แยกกันอยู่เป็นหม้ายหรือหย่า ทั้งนี้อาจสันนิษฐานได้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่ผ่านวิกฤตการณ์ด้านชีวิตครอบครัวต้องการสิ่งปลอบใจมากกว่ากลุ่มอื่น และศาสนาก็เป็นกลไกอย่างหนึ่งในการปลอบใจ

เป็นที่น่าสังเกตว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจ มีความรู้ในด้านธรรมะน้อยกว่ากลุ่มอาชีพอื่น คือ อาชีพรับราชการ นักธุรกิจ ค้าขาย และแม่บ้านพ่อบ้าน ซึ่งไม่อาจตั้งข้อสันนิษฐานตามหลักวิชาการได้ แต่ก็ยังเป็นข้อสังเกตที่น่าสนใจที่จะทำวิจัยต่อไป

เรื่องอายุนั้น ผู้มีอายุมากขึ้นนิยมรับสารที่เป็นทางการมากกว่าการรับสารประเภทบันเทิง และสนใจเรื่องการบ้านการเมืองอย่างจริงจังกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า เช่น นิยมฟังรายการข่าวทางวิทยุ ฟังรายการอภิปราย ศาสนา การตอบปัญหา ในขณะที่เด็กวัยรุ่นชอบฟังเพลง (Schramm, 1964)

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. จากการวิจัยพบว่า ผู้ที่มีความสนใจและมีการปฏิบัติ หรือผู้ที่ใกล้ชิดศาสนานั้น มีจำนวนมากกว่าผู้ที่อยู่ไกลศาสนา นอกจากนี้ในด้านการเปิดรับความต้องการและผลจากการเปิดรับธรรมะ พบว่า ผู้ที่อยู่ใกล้ศาสนาก็มีจำนวนมากกว่าเช่นกัน แสดงให้เห็นว่า ความจำเป็นด้านการเผยแพร่ในการให้ความรู้ ความเข้าใจและการปฏิบัติธรรมในหลักธรรมทางพุทธศาสนา เป็นความจำเป็นของผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบ นักเผยแพร่ธรรมะ และพุทธศาสนิกชน

2. รัฐบาลโดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 มุ่งในการพัฒนาบุคคล การเผยแพร่ธรรมะและนำธรรมะเข้าไปแก้ไข ส่งเสริม พัฒนาบุคคล โดยมุ่งไปที่การให้ความรู้และการฝึกปฏิบัติธรรม ให้มากกว่าการส่งเสริมการปฏิบัติในด้านพิธีกรรม น่าจะมีการจัดการประชุมสัมมนาและการอบรมเพื่อให้ความรู้แก่องค์กร และผู้เผยแพร่ธรรมะทั้งในด้านความรู้ในหลักธรรม หลักนิเทศศาสตร์ เทคนิคการสอน เทคนิคการใช้สื่อต่างๆ รวมทั้งสื่อมวลชนและสื่อสมัยใหม่

4. บุคคลหรือองค์กร ผู้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ธรรมะ ควรมีความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ จัดหาอุปกรณ์สมัยใหม่ให้ทันกับความเจริญเติบโตทางด้านสื่อสาร และสามารถใช้สื่อได้หลากหลายรวมทั้งการจัดทำเนื้อหาที่น่าสนใจ สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของพุทธศาสนิกชน ขณะเดียวกันก็มีพลังมากพอที่จะกระตุ้นความน่าเลื่อมใสและศรัทธา จากการวิจัยพบว่ามี ความสนใจในเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว จึงควรนำเรื่องนี้มาวิเคราะห์ให้เป็นที่กระจ่าง เพื่อแก้ความสงสัยของพุทธศาสนิกชน

5. การเผยแพร่ธรรมะจึงมีระบรวมตัวกัน การตีความหมายธรรมะที่จะนำมาสอนนั้นแตกต่างกัน บางครั้งทำให้เกิดการขัดแย้งและเกิดการเบี่ยงเบนในหลักพุทธธรรม

6. จากการวิจัย พบว่า ด้านการเปิดรับ และความต้องการเปิดรับธรรมะ การฟังเป็นวิธีการหรือรูปแบบในการเปิดรับธรรมะมากที่สุด จึงควรมีการจัดทำรายการวิทยุ เทปบันทึกเสียง การประชุมสัมมนา เทศน์สอน และบรรยายธรรม เพื่อให้เกิดการนำเอาหลักธรรมออกมาเผยแพร่ด้วยวิธีการฟังจะได้ประโยชน์แก่ผู้สนใจมาก

7. เนื้อหาเรื่องกฎแห่งกรรมเป็นสิ่งที่อยู่ในความสนใจของคนสมัยใหม่ ซึ่งโดยทั่วไปมีแนวคิดเป็นลักษณะนามธรรมที่ไม่ค่อยมีผู้ได้รู้อย่างกระจ่าง ดังนั้นจึงควรมีการแก้ไขให้เข้าใจมากขึ้น เป็นแนวทางในการผูกใจและโน้มน้าวใจพุทธศาสนิกชนได้อีกทางหนึ่ง

ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป

1. น่าจะมีการศึกษาวิจัยเรื่องเดียวกันนี้จากกลุ่มคนที่แตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มเยาวชนทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน และกลุ่มคนรุ่นใหม่ ทั้งกลุ่มคนในเมือง และในชนบท เกี่ยวกับค่านิยม ความรู้ และการปฏิบัติในการนับถือศาสนา
2. น่าจะมีการศึกษาวิจัยด้านการศึกษาหาความรู้ทางธรรมะและการปฏิบัติ ในรายละเอียดให้มากขึ้น และด้วยวิธีการวิจัยที่น่าเชื่อถือได้มากขึ้น
3. การสุ่มตัวอย่างจากกลุ่มมวลชนควรให้มีความรัดกุมยิ่งขึ้น เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างที่ได้มีการกระจายที่ดี มีความเป็นตัวแทนของประชากร อันจะเป็นที่มาของความน่าเชื่อถือของคำตอบได้มากยิ่งขึ้น
4. การกำหนดระดับของ “ความใกล้ ไกลของศาสนา” จะต้องมีการพัฒนากรอบในการประเมินให้ดียิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ในการหาคำตอบที่แม่นยำเที่ยงตรง
5. เมื่อพิจารณารายละเอียดที่ลึกลงไปกว่าคำตอบที่พบจากการวิจัย กระบวนการในการเปิดรับธรรมะของบุคคลอาจมีขั้นตอนที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทที่แวดล้อมกระบวนการเปิดรับนั้น ซึ่งเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าและวิจัยกันต่อไป ดังรูปแบบต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 AKP

อาจเกิดจากการที่พุทธศาสนิกชนได้รับการปลูกฝังจากครอบครัว ในเรื่องพุทธศาสนา ให้มีความเลื่อมใส ศรัทธาและเคารพบูชาในบุคคลและองค์การทางศาสนาเช่น วัตวาอาราม พระพุทธรูป พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวและให้ความอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งทางใจและศุภยธรรมแห่งความศรัทธาอันเป็นที่มาของทัศนคติที่ดี ทัศนคติดังกล่าวนี้นี้เป็นที่มาของการโน้มน้าวใจให้เกิดการศึกษาหาความรู้ และปฏิบัติธรรมตามมา เช่น การศึกษาพระธรรม การสวดมนต์เป็นประจำ การพูดคุยสนทนาธรรม การรักษาศีล และการไปทำบุญที่วัด เป็นต้น

รูปแบบที่ 2 APK

ในกรณีของผู้ที่เกิดในครอบครัวที่เป็นพุทธศาสนิกชน บุคคลมักมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่ดีต่อศาสนา การที่ครอบครัวนับถือศาสนาพุทธนั้น อาจเนื่องมาจากไม่รู้จักศาสนาอื่น ไม่มีโลกทัศน์กว้างไกลเกี่ยวกับระบบสังคมและความเป็นสากลในด้านศาสนา เป็นที่มาของการเกิดทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา หากการปฏิบัติกิจกรรมของครอบครัว ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อบุคคลผู้เป็นสมาชิกในทางลบ ทัศนคติที่ดีนั้นก็มีพลังมากขึ้นจึงกลายเป็นศรัทธาในศาสนาอาจนำ

ไปสู่ศรัทธาในการกระทำและปฏิบัติตาม จนในที่สุดกลายเป็นค่านิยมและหลักการประเพณีปฏิบัติประจำตัว เมื่อศรัทธาเพิ่มขึ้นอีก อาจเป็นที่มาของการแสวงหาข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่ประเพณีปฏิบัติ และสนใจศึกษาทศธรรมตั้งแต่แนวกว้างไปจนถึงแนวลึก ซึ่งกรณีเช่นนี้ กระบวนการในการเกิดองค์ประกอบในขั้นตอนต่างเข้าข่าย APK

รูปแบบที่ 3 PAK

เกิดจากการได้รับการสั่งสอนหรือได้รับการแนะนำให้ปฏิบัติ โดยอาจได้รับคำแนะนำจากญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว ครูอาจารย์ที่สอนวิชาทางด้านศีลธรรม พระสงฆ์ จากนักเผยแผ่ธรรมะที่มีชื่อเสียง ตลอดจนสื่อมวลชนต่างๆ ให้ปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น ชักชวนให้ทำบุญตักบาตร ฟังธรรม สวดมนต์เป็นประจำ นั่งสมาธิ แม้แต่การได้รับการชักชวนให้เข้าร่วมการอบรมธรรมะ การบวช เป็นต้น ซึ่งอาจมีทั้งกรณีที่มีคนปฏิบัติเป็นตัวอย่าง หรือมีโครงการเพื่อโน้มน้าวใจ อย่างเช่น โครงการอบรมธรรมายาท ที่โน้มน้าวใจนิสิตนักศึกษาให้ร่วมอุปสมบทหมู่ภาคฤดูร้อน เพื่อเรียนรู้ธรรมะและฝึกปฏิบัติธรรม เมื่อได้ลองปฏิบัติดูก็รู้สึกชอบ ซึ่งเท่ากับเป็นการเริ่มต้นให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัตินั้น เกิดมีศรัทธาจึงทำการศึกษาเกี่ยวกับพุทธศาสนาต่อไป

รูปแบบที่ 4 PKA

มักเกิดในกรณีที่บุคคลนั้นไม่เคยรู้จักและสนใจในธรรมะมาก่อน แต่มีบุคคลซึ่งอาจเป็นได้ทั้งบุคคลในครอบครัวและนอกครอบครัวชักชวนให้ปฏิบัติหรือฝึกปฏิบัติธรรม เมื่อปฏิบัติแล้ว อาจก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ซึ่งอาจโดยลำพังหรือเป็นกลุ่มก็ได้จากผลในการปฏิบัติและความรู้ที่เป็นประโยชน์ ก็จะเป็นที่มาของการเกิดทัศนคติที่ดี

รูปแบบที่ 5 KAP

เกิดจากการที่บุคคลมีความรู้ ความสนใจ ในเรื่องศาสนาอยู่เป็นพื้นฐาน จึงเกิดการสนใจในศาสนาพุทธตามมา ความสนใจนี้อาจเป็นแนวโน้มของบุคคลหรือได้รับการกระตุ้นด้วยปัจจัยต่างๆ เช่น เป็นนักเรียนหรือนักศึกษา ที่ถูกบังคับโดยเงื่อนไขให้ต้องศึกษาในเรื่องพุทธศาสนา หรือเกิดจากปัจจัยภายนอกอย่างอื่น เช่น จากการเปิดรับธรรมะจากสื่อมวลชน ทำให้สนใจ และทำการศึกษาในประเด็นที่ตนสนใจ เมื่อศึกษาดูแล้วเห็นว่าดี มีเหตุผล ทำให้เกิดทัศนคติที่ดี อันเป็นที่มาของศรัทธาและการปฏิบัติตามมาในที่สุด

รูปแบบที่ 6 KPA

เกิดจากการที่บุคคลสนใจศึกษาหาความรู้ก่อนแล้วจึงสนใจปฏิบัติตาม ซึ่งในบางกรณี การปฏิบัติตาม เป็นกระบวนการที่อาจควบคู่มากับการศึกษาหาความรู้ เช่น กรณีของพระสงฆ์ที่ต้องศึกษาพุทธธรรมและปฏิบัติธรรม หรือ การปฏิบัติอาจมาจากการจงใจหรืออิทธิพลของกลุ่ม

บางครั้งอาจถูกบังคับด้วยเงื่อนไขบางอย่าง เมื่อปฏิบัติไปแล้วอาจเกิดผลดีตามมา เป็นผลให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อหลักธรรมและการปฏิบัติธรรม หรือแม้แต่พุทธศานาได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย